

## **Тема 4. КЛАСИФІКАЦІЯ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ**

( 2 год.)

**Мета:** ознайомити студентів із типами музеїв; вивчити класифікацію профілів музеїв; охарактеризувати основні профілі музеїв в Україні; розвивати мислення студентів; виховувати інтерес до предмета, розуміння важливості його вивчення, патріотичне виховання.

**Тип заняття** повідомлення та засвоєння нових знань

**Форма** лекція

**Обладнання** конспект лекції; схеми; проектор, екран, презентація «Класифікація музеїв»; завдання до виконання самостійної роботи.

### **Література:**

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник. - 2-ге вид. К.: Альтерпрес, 2012. С. 72-89.
2. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / За ред. проф.. Ф.Д. Заставного. –К.: Знання, 2006, С.151-160.
3. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008, С.109 - 132.
4. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С.56-69.

### **ПЛАН**

1. Типи музеїв, їх характеристика.
2. Профілі музеїв.
3. Характеристика музеїв різних профілів.

- 1 -

Мережа музеїв в Україні будується на основі усталеної в українському музеєзнавстві їх наукової класифікації та типології.

**Класифікація музеїв** — це поділ музеїв на групи за однією визначальною чи декількома ознаками. Необхідність класифікації зумовлена різноманітністю форм музейних установ.

Узагальнення критеріїв класифікації музеїв нашої країни відбулося у 1920-ті роки, коли формувалася державна музейна мережа. Ця класифікація враховувала профілі, а також статус і відомчу підпорядкованість установ.

До кінця радянського періоду музейної діяльності практикувався розподіл музеїв за "типами, видами і профілями". Також до 1990-х років застосовувався адміністративно-управлінський принцип розподілу музеїв на чотири категорії. Категорія визначалася за формальними ознаками чисельності фондів і відвідування та впливала на фінансування музею, у т. ч. на

заробітну плату його співробітників.

Сучасна наукова типологія класифікації українських музеїв остаточно склалася наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст., вона приведена у відповідність до чинних міжнародних типологій музеїв світу.

Тип музею визначається його суспільним призначенням, метою діяльності тощо. Сьогодні співіснують і використовуються на практиці різноманітні критерії типології музеїв. Серед них, зокрема: за профілем, за родом діяльності, формою власності, масштабом діяльності, статусом (рангом, категорією).

Відповідно до цієї класифікації, всі українські музеї розрізняються за типами і профілями.

Існують три типи музеїв (за категоріями відвідувачів):

**1) науково-освітні масові, або публічні.** Ці музеї призначені для широкого кола громадян та гостей України, їх у нашій країні більшість. Це, наприклад, Дніпропетровський історичний музей, Державний історичний музей України в Києві, Львівська галерея мистецтв тощо;

**2) науково-дослідні, або академічні** — призначені для спеціалістів. Створюються вони при академіях, науково-дослідних інститутах, мають вузькоспеціалізований характер. Це своєрідні наукові лабораторії (наприклад, Центральний науково-природознавчий музей НАН України, Львівський природознавчий музей НАН України);

**3) навчальні** — призначені для учнів і студентів. Створюються при школах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах з освітньою метою (наприклад, Мінералогічний і Геологічний музеї Львівського університету імені І. Франка, Музей археології при Інституті українознавства імені І. Крип'якевича НАН України).

**Університетські музеї** — це одні з найстаріших університетів світу. Ще на початку ХІХ ст. в університетах почали

формуватися кабінети рідкісних мінералів, палеонтологічних знахідок тощо, збірки приладів і моделей, необхідні для ведення освітнього процесу, його наочності. Перші університетські музеї являли собою комплексні збірки природної та суспільної історії, технічних досягнень людини. Уже 1805 р. Харківський університет відкрив Музей природничої історії, а з 1830-х років — Музей образотворчих мистецтв. З другої половини ХІХ ст. диференціація наукового знання привела до виділення профільних університетських музеїв природничого (зоологічні, ботанічні, мінералогічні) і гуманітарного (нумізматичні, образотворчого мистецтва і старожитностей) напрямів. З розвитком нових наукових дисциплін з'являлися відповідні університетські музеї: палеонтологічні, етнографічні; наприкінці ХІХ ст. — антропологічні, географічні, фізичні, краєзнавчі тощо.

Університетські музеї України створювалися відповідно до університетських статутів, а також з ініціативи приватних осіб, меценатів, учених в результаті виставкової діяльності. До того ж ці музеї підвищують ефективність навчального процесу, а також виконують низку інших функцій, у т. ч. й історико-меморіальну. В окремих навчальних закладах створено музеї історії університетів, а також меморіальні музеї видатних учених.

**Шкільні музеї** створюються в школах і позашкільних установах з

навчально-виховною, пізнавальною й освітньою метою. За профілем поділяються на: історичні, природничо-наукові, меморіальні, літературні, краєзнавчі тощо.

За юридичною приналежністю (власністю) музеї країни поділяються на такі типи: державні, муніципальні, відомчі (у т. ч. університетські), громадські (у т. ч. шкільні), корпоративні, церковні, приватні (у т. ч. приватних ВНЗ).

**Державні музеї** — це чільна група музеїв держави, що підпорядковані Кабінету Міністрів України і здійснюють свою діяльність у руслі загальнодержавної концепції розвитку музейної мережі. Ці музеї мають пряме бюджетне фінансування. У їхніх фондах зосереджені найцінніші скарби та колекції країни. **Муніципальні музеї** — це основна на сьогодні форма недержавного музею, що виконує властиві йому функції щодо збирання, збереження і презентації колекцій. Муніципальні музеї перебувають в управлінні місцевої адміністрації і фінансуються з місцевих бюджетів.

**Відомчі музеї** — це музеї різного профілю, що підпорядковуються окремим міністерствам і відомствам. Вони створюються з метою репрезентації історії розвитку певної галузі: транспорту, охорони здоров'я, силових відомств (оборони, внутрішніх справ), НАН тощо.

**Громадські музеї** — поширений тип закладів, що перебуває під опікою громадських організацій (профспілок, партій тощо).

**Корпоративні (виробничі) музеї** — це структурні підрозділи недержавних установ і підприємств. Музеї історії корпорацій, які з'явилися напередодні їхніх перших ювілеїв, стають в умовах глобалізації невід'ємною частиною іміджу компаній транснаціонального рівня.

**Церковні музеї** — до більшовицької окупації Української республіки становили найчисленнішу групу музеїв нашої країни (у західних областях України церковні музеї існували до 1944 р.).

Церковні музеї України виникли як група музеїв історичного профілю з метою збирання і збереження пам'яток церковної старовини.

Перший академічний церковний музей України з'явився 1872р. при Київській духовній академії. Він складався з відділів рукописів, стародруків і гравюр, архітектури, іконопису, скульптури, нумізматики, богослужбового начиння. Крім того, у музеї академії зберігалися історичні реліквії Церкви. Духовенство, освітяни й меценати займалися активним поповненням його колекцій. Паралельно велася масштабна робота із систематизації, інтерпретації та наукового дослідження пам'яток; результати досліджень окремих експонатів і колекцій періодично публікувалися в працях Київської духовної академії.

Сучасні церковні музеї створюються при єпархіях, монастирях, церквах, недільних духовних школах, релігійних об'єднаннях, що є їх власниками і засновниками. На початку нашого століття простежується тенденція до збільшення кількості цих музеїв.

**Приватні музеї** — це установи, що належать приватним особам, створені їхніми зусиллями і підтримуються на їхні кошти. У значній більшості країн світу це найдавніша і найрозповсюдженіша форма музейних установ.

Існує класифікація музеїв за адміністративно-територіальною

приналежністю і значущістю для суспільства. За цим критерієм прийнято вирізняти такі музеї: національні, загальнодержавні, республіканські (АР Крим), обласні, районні, міські, селищні та сільські.

- 2 -

**Генетична класифікація** музеїв враховує профіль музею. Профіль музеїв визначається основним змістом його фондів і зв'язком з тією чи іншою галуззю науки, мистецтва або виробництва. Профіль музею визначає склад колекцій, тематику експозицій, зміст наукових досліджень і впливає на всі напрями музейної діяльності. Усі музеї поділяються на профільні групи, всередині яких можна виокремлювати вужчу спеціалізацію — аж до музеїв одного об'єкта.

На початку ХХІ ст. в Україні виділяють музеї таких профільних типів: історичні, краєзнавчі, художньо-мистецькі, меморіальні, літературні, природничо-наукові, галузеві. Музеї кожного з цих профільних типів можуть мати ще вужчу спеціалізацію, поділитися на види і підвиди. Наприклад, до музеїв художнього профілю належать музеї образотворчого мистецтва, народної творчості тощо; до музеїв природничо-наукового профільного типу — геологічні, палеонтологічні, ботанічні, зоологічні та ін.; до історичного профільного типу — загально-історичні, військово-історичні, археологічні, етнографічні, історико-архітектурні та історико-культурні (музеї або заповідники).

У Законі України "Про музеї та музейну справу" від 29 червня 1995 р. № 249/95-ВР, ст. 5 подається така класифікація музеїв за видами:

"За своїм профілем музеї поділяються на такі види: історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо.

На основі ансамблю, комплексів пам'яток та окремих пам'яток природи, історії, культур та територій, що становлять особливу історичну, наукову і культурну цінність, можуть створюватись історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби.

Музеї можуть бути: загальнодержавні — засновниками яких є центральні органи виконавчої державної влади; республіканські (Автономної Республіки Крим) — засновниками яких є органи державної виконавчої влади АР Крим; місцеві — засновниками яких є відповідні місцеві органи державної виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадяни.

Державному музею, який має музейне зібрання пам'яток загальнодержавного значення, набув міжнародного визнання і є провідним культурно-освітнім та науково-дослідним закладом у відповідних профільних групах музейної мережі України, у встановленому законодавством України порядку може бути надано статус Національного музею України".

У Законі України "Про музеї та музейну справу" від 29 червня 1995 р. № 249/95-ВР, ст. 5 подається така класифікація музеїв за видами:

"За своїм профілем музеї поділяються на такі види: історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо.

На основі ансамблю, комплексів пам'яток та окремих пам'яток природи, історії, культур та територій, що становлять особливу історичну, наукову і культурну цінність, можуть створюватись історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби.

Музеї можуть бути: загальнодержавні — засновниками яких є центральні органи виконавчої державної влади; республіканські (Автономної Республіки Крим) — засновниками яких є органи державної виконавчої влади АР Крим; місцеві — засновниками яких є відповідні місцеві органи державної виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадяни.

Державному музею, який має музейне зібрання пам'яток загальнодержавного значення, набув міжнародного визнання і є провідним культурно-освітнім та науково-дослідним закладом у відповідних профільних групах музейної мережі України, у встановленому законодавством України порядку може бути надано статус Національного музею України".

-3-

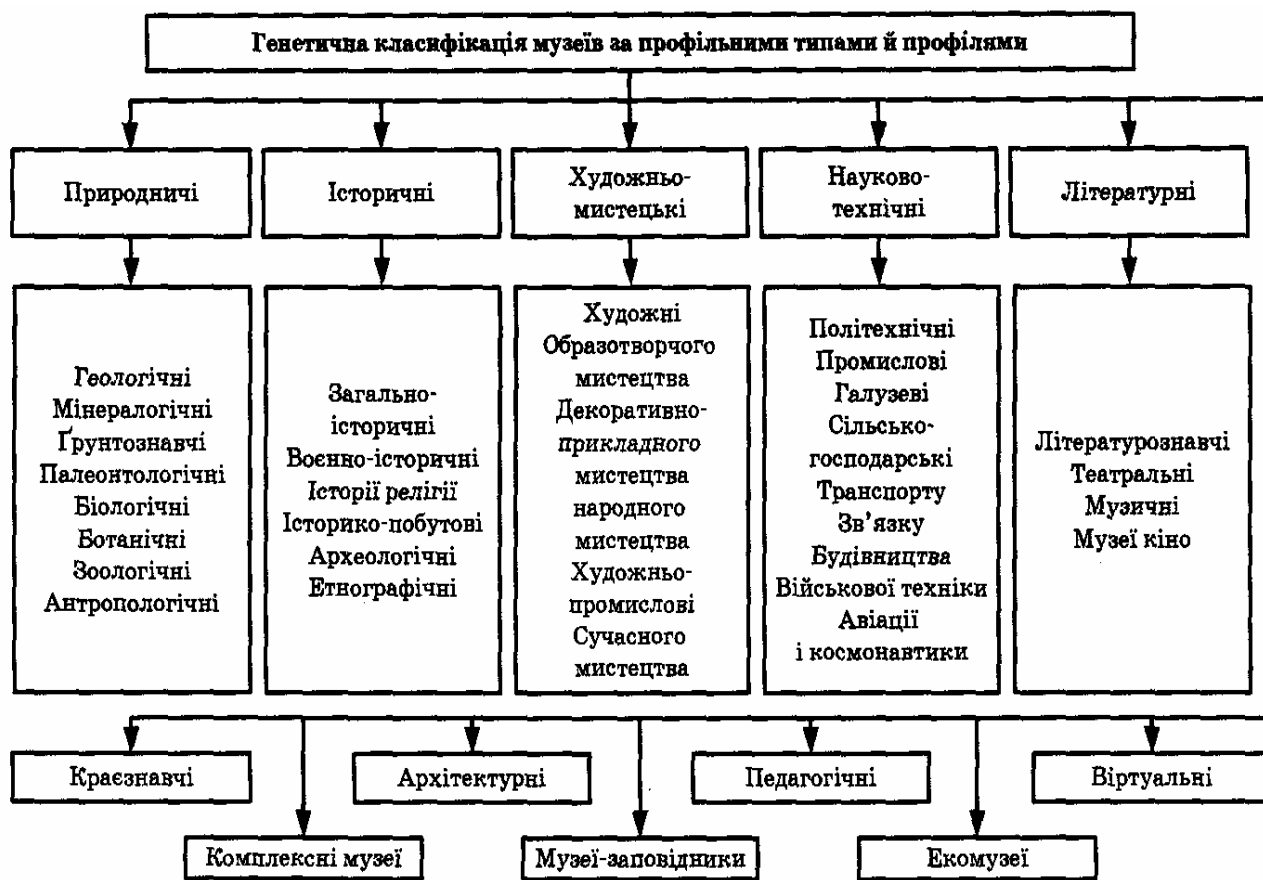


Рис. 1.2. Генетичний поділ музеїв за профільними типами і профілями

Розглянемо коротко основні профілі музеїв.

**I. Музеї історичного профілю.** До цієї групи належать музеї, які збирають, зберігають, вивчають і популяризують пам'ятки матеріальної та духовної культури українського народу. Зберігаючи величезні цінності, музеї історичного профілю ведуть широку науково-дослідну та освітньо-виховну роботу. Загалом це найпоширеніша в Україні група музеїв. Перші історичні (археологічні) музеї нашої країни постали на початку XIX ст. в Одесі, Миколаєві, Феодосії, Керчі.

Музеї історичного профілю за основними завданнями експозиційної діяльності й складом колекцій пам'яток прийнято поділяти на такі види: загально-історичні, археологічні, воєнно-історичні, історико-архітектурні, історико-культурні та етнографічні. Сюди ж маємо всі підстави віднести музеї природничо-наукової історії та музеї історії науки і культури. Кожен з названих видів музеїв історичного профілю має свою специфіку, що виявляється у характері експозицій і складі фондів колекцій.

*Загально-історичні музеї* створюють з метою висвітлення історії людства і нашої країни зокрема й формують експозиції згідно з найвагомішими етапами й періодами світової та вітчизняної історії. Традиційно в таких музеях є зали первіснообщинної історії, культур доби міді, бронзи й раннього заліза, епохи становлення слов'янської культури й антської державності, періоди Київської Русі, Речі Посполитої й Держави Війська Запорізького, тощо. В Україні до загально-історичних належать Державний історичний музей України в Києві, а також Харківський, Дніпро-петровський, Львівський, Чернігівський історичні музеї тощо.

*Меморіальні музеї* є окремим видом музеїв історичного профілю. Меморіальні музеї присвячені пам'яті видатних політичних, державних і військових діячів, учених, письменників, композиторів, художників та ін. Вони створюються на базі пам'ятних комплексів, які охороняються державою: садиб, будинків, квартир, пов'язаних з життям і діяльністю видатних осіб. Особисті речі, будинки, внутрішнє оздоблення приміщень,

деталі обстановки мають властивість, розповідаючи про людей, які серед них жили, передавати колорит минулого. Тому нащадки прагнуть зберегти незмінними будинок, кабінет, рукописи, книги, предмети домашнього побуту визначної особистості. Експозиції меморіальних музеїв побудовані таким чином, щоб знайомити відвідувачів із життям і діяльністю видатної особистості, її внеском у національну та світову історію, культуру, науку. Це музеї видатних діячів України — академіка Д. Яворницького (Дніпропетровськ), педагога В. Сухомлинського (Павлиш Кіровоградської області), художників В. І. Касіяна (Снятин Івано-Франківської області) і Ф. Ф. Манайла (Ужгород), архітектора В. Г. Заболотного (Переяслав-Хмельницький), письменника І. Я. Франка (Нагуєвичі Львівської області) та ін.

Перший меморіальний музей в Україні створено в 1928 р. — будинок-музей Т. Г. Шевченка в Києві.

Єдиним в Україні музеєм-мавзолеєм є меморіал-поховання у складі музею-садиби М. І. Пирогова. У ньому похований славетний український хірург, який вперше застосував наркоз, засновник військово-польової хірургії, учасник героїчної оборони Севастополя академік М. Пирогов (1810—1881 рр.). Мавзолей, у якому забальзамоване тіло перебуває у підземному приміщенні церкви-усипальниці. Між іншим, спосіб, яким був забальзамований М. Пирогов, досі залишається невідомим.

**Воєнно-історичні музеї** — окремих вид музеїв історичного профілю. Колекції цих музеїв відображають військову історію країни, розвиток військової техніки й мистецтва війни, історію окремих родів військ і видів озброєнь. В експозиціях воєнно-історичних музеїв представлені колекції холодної та вогнепальної зброї, військової техніки і приладів, форм обмундирування, прапорів, медалей, фото- і кінодокументів, карт, комплекси особистих речей і документів військових. Воєнно-історичні музеї ведуть широку науково-просвітню діяльність, спрямовану на формування почуття патріотизму, пробудження інтересу до героїчної історії нашої країни. Багато воєнно-історичних музеїв починалися як сховища зброї, предметів військового призначення, арсенали. Таким, зокрема, є Львівський музей старовинної зброї "Арсенал" в історичній фортифікаційній споруді міського арсеналу. Оригінальними за мистецько-експозиційним наповненням є відділи-музеї міста-героя Севастополя, присвячені найдраматичнішим періодам його героїчної оборони (панорама "Оборона Севастополя 1854—1855 рр." та діорама "Штурм Сапун-гори 7 травня 1944 р."). Окремі експозиції з військової історії розгорнуті також у складі краєзнавчих музеїв країни.

**Археологічні музеї** — це самостійний вид музеїв історичного профілю, які збирають, зберігають, вивчають і експонують предмети, що мають історичну цінність. Їхні збірки комплектуються з пам'яток матеріальної культури від найдавніших часів до середньовіччя, виявлені під час археологічних досліджень. Об'єктами музеєфікації можуть стати також нерухомі археологічні пам'ятки: древні городища (напр., Херсонес, Тіра, Пантікапей), поховання, різні оборонні, культові, цивільні споруди. Згідно із завданнями збереження і презентації, археологічні музеї можуть існувати у вигляді

колекційних музеїв, музеїв-заповідників, музеїв-пам'яток, музеїв просто неба. Атракційність археологічних музеїв багато в чому залежить від рівня реставраційних і консерваційних робіт, що визначають зовнішній вигляд пам'ятки і форми її використання з туристичною, просвітницькою і науковою метою.

Перші археологічні розкопки охопили територію Криму (античні міста та царські скіфські кургани). Найцінніші знахідки з них вивозилися в столицю Російської імперії, більшість із скарбів кримської землі так і залишилися у складі фондів московських і петербурзьких музеїв. Проте значна частина менш цінних археологічних пам'яток залишалася в Україні, тож постало питання про їх організоване збереження й музеєфікацію. На початку 1800-х років був створений археологічний музей у Миколаєві, 1811 р. — у Феодосії, 1825 р. — в Одесі, 1826 р. — у Керчі.

У 1970-ті роки було створено унікальні археологічні музеї-заповідники: Херсонеський, Керченський, Судацький у Криму, "Ольвія" у Миколаївській обл. та ін. По суті, тільки завдячуючи діяльності (а нерідко й самопожертві) радянських археологів у 1960—1970-х роках у сфері музеєфікації археологічних комплексів були виявлені і врятовані унікальні пам'ятки археології.

На початку XXI ст. найбільші історико-археологічні музеї України з унікально багатими експозиціями функціонують в Одесі (Археологічний музей НАН України, 150 тис. експонатів), Севастополі (Херсонеський національний історико-археологічний заповідник), Керчі (Державний історико-культурний заповідник) та Дніпропетровську.

**Етнографічні музеї** — це значно поширений в Україні вид музеїв історичного профілю, що збирають, зберігають, вивчають та експонують етнографічні колекції, які знайомлять сучасників із процесами етногенезу, побутом і культурою різних етнічних спільнот та історичних періодів.

Більшість сучасних етнографічних музеїв нашої країни репрезентують відвідувачам тематичні експозиції традиційної культури українського народу (ужитково-побутові й мистецькі предмети XVIII — початку XX ст.) та її локальних варіантів, зібраних з усіх етнографічних земель України (Лемківщина, Бойківщина, Гуцульщина, Буковина, низинне Закарпаття, Західне і Східне Поділля, Волинь і Центрально-Східне Полісся, Середня Наддніпрянщина, Слобожанщина, Донеччина, Надчорномор'я).

Експозиційно найбагатші й найколеритніші етнографічні музеї колекційного типу географічно тяжіють до західних областей держави. У гірських районах Українських Карпат виникає нова перспективна форма етнографічного музею — *сільські етномузеї ансамблево-анімаційного типу*, що зберігають та демонструють туристам традиційні форми матеріальної культури гірських мешканців безпосередньо в середовищі побутування гуцулів, бойків та лемків.

Один з найхарактерніших прикладів організації таких "живих музеїв" — самодіяльний музей Довбуша в с. Космачі.

Львівський музей народної архітектури та побуту "Шевченківський гай" створено в 1971 р. Сьогодні в експозиції цього музею на площі 150 га можна оглянути 124 архітектурні об'єкти. Експозиція діє за етнографічним



принципом. Зазначимо, що на території Західної України наприкінці XIX — на початку XX ст. вирізнялось вісім історико-етнографічних областей: Бойківщина, Гуцульщина, Лемківщина, Поділля, Полісся, Волинь, Рівнинне Закарпаття та Покуття, котрі в музеї представлені окремими секторами. Створюються також експозиційні сектори "Буковина", "Львівщина". В музеї організовуються мікросела з 15—20 архітектурних об'єктів.

Музей "Шевченківський гай", крім свого основного завдання — збереження пам'яток архітектури, предметів побуту і зразків народного мистецтва, їх дослідження і пропаганди, є чудовим місцем відпочинку, використовується для зйомок художніх і музичних фільмів тощо. На території музею організовуються виступи самодіяльності, фольклорно-етнографічних ансамблів. Популярним серед відвідувачів музею є щорічне фольклорно-етнографічне свято "З народної криниці".

*Музеї історії релігії* — це поширений вид музеїв історичного профілю, колекції яких документують генезис і розвиток релігії (світових релігій) як складного соціокультурного феномену. Масове поширення й тенденційну заідеологізованість ці музеї набули в комуністичну добу з її ідеологією наукового атеїзму. У сучасних умовах частина з цих музеїв просто припинила своє існування, а частина зберегла унікальні фонди й зазнала докорінної трансформації тематично-експозиційного наповнення й суспільних функцій. (Класичний приклад тематичної трансформації — сучасний Музей переслідуваної церкви м. Бережани Тернопільської області).

*II. Краєзнавчі музеї.* Музеї цього профілю збирають, зберігають, вивчають і експонують матеріали, що розповідають про природу, економіку, історію і культуру певного краю (області, району, міста, села). В них зібрані геологічні, ботанічні, зоологічні, палеонтологічні, археологічні, етнографічні та інші колекції, знаряддя праці, вироби місцевих промислів різних історичних періодів, твори мистецтва, літератури, народної творчості тощо. Характерною особливістю краєзнавчих музеїв є те, що вони, по-перше, експонують матеріальні пам'ятки і свідoctва, зібрані на порівняно невеликій території, і репрезентують її краєзнавчу спадщину, по-друге, такі музеї можуть мати доволі широку експозиційну палітру, тобто за змістом експонованих предметів можуть поєднувати особливості музеїв історичного, меморіального, природничо-наукового, етнографічного й художньо-літературного профілів. Через це їх часто також називають музеями комплексного профілю.

Попередниками сучасних краєзнавчих музеїв були місцеві музеї, які виникли в Україні наприкінці XIX — на початку XX ст.: Миколаївський (1898 р.), Волинський (в Житомирі, 1902 р.) та ін.

Перший міський музей старожитностей заснований 1825 р. в Одесі. Більшу частину його експонатів становили визначні твори мистецтва, які подарували музею міські колекціонери.

Нині практично в кожен області функціонують обласні краєзнавчі музеї. Багато пам'яток матеріальної і духовної культури свого краю зібрано у краєзнавчих музеях Тернопілля, Кіровограда, Івано-Франківська.

Краєзнавчі музеї — це найчисленніша група серед музеїв нашої країни. До провідних музеїв цього профілю належать: Полтавський краєзнавчий

музей, Закарпатський краєзнавчий музей, розташований у стародавньому замку м. Ужгорода; Білгород-Дністровський краєзнавчий музей, Кримський краєзнавчий музей у м. Сімферополі; Чернівецький, Житомирський та Одеський краєзнавчі музеї. Крім того, понад 7 тис. музейних закладів краєзнавчого типу працюють на громадських засадах.

**III. Музеї художнього профілю.** У міжнародній практиці музейної справи склався такий розподіл: музеї класичного мистецтва та музеї сучасного мистецтва (авангардистського, постмодерністського тощо). (Образно, другу групу музеїв можна назвати "музеями постійно плинних мистецьких виставок".) Прірва між цими типами музеїв на рівні суспільних стереотипів дедалі поглиблюється, оскільки, за твердженнями мистецтвознавців, поглиблюється філософська буття-відтворююча прірва між самим традиційним та постмодерним мистецтвом.

Найвідоміші художні музеї: Нью-йоркський музей "Метрополітен", французькі Центр сучасного мистецтва імені Ж. Помпідю в Парижі та Музей сучасного мистецтва в м. Бордо, а особливо — глобальна мережа музеїв сучасного мистецтва Соломона Гуггенхайма (у Нью-Йорку і Лас-Вегасі (США), Венеції (Італія), Берліні (Німеччина) і Більбао (Іспанія).

Класичні музеї художнього профільного типу зберігають, вивчають і пропагують визначні твори живопису, графіки, скульптури, ужиткового мистецтва, а також народної творчості усіх культурно-мистецьких епох (у т. ч. й сучасної), ведуть велику дослідницьку і науково-освітню роботу. Експозиції цих музеїв побудовані таким чином, щоб висвітлювати еволюцію розвитку того чи іншого виду мистецтва в історичній та осередковій (за мистецькими школами) послідовності. Першим художнім музеєм на території України став Музей художньої промисловості, відкритий 1873 р. у Львові. Пізніше, у 1886 р. було засновано Міський художній музей у Харкові, у 1889 р. — Міський музей красних мистецтв в Одесі.

Провідне місце серед сучасних художніх музеїв України займають: Національний музей українського образотворчого мистецтва України в Києві, Львівська галерея мистецтв, Національний музей українського народного декоративного мистецтва України в Києві, Харківський художній музей, Одеський художній музей. Художні музеї є також у Дніпропетровську, Севастополі, Алушці, Бердянську та в інших містах.

Художні музеї нашої країни не лише зберігають і популяризують твори образотворчого мистецтва, а й організовують суспільно резонансні виставки, підготовлені спільно з іншими музеями чи влаштовані у порядку культурного обміну між країнами.

**IV. Музеї літературного профілю.** Цей профільний тип музеїв об'єднує суто літературні, театральні, музичні та кіно-музеї. Прообразами літературних музеїв можна вважати славнозвісні Вавилонську, Ніневійську й Александрійську бібліотеки стародавнього світу, сховища прадавніх і церковних рукописів у середньовічних соборах і монастирях, а також збірки приватних, державних і церковних бібліотек XVI—XIX ст.

За об'єктною націленістю діяльності ця група музеїв поділяється на три типи. До першого типу відносять загальні музеї, експозиції яких документують історію і сучасні процеси у літературі, театральному,

музичному й кіномистецтві (напр., Музей книги та друкарства України у Києві, Музей мистецтва давньої української книги у Львові). Другий тип — це так звані музичні музеї, присвячені творчості окремо взятих письменників, поетів, композиторів, сценаристів, режисерів, акторів, співаків та музикантів. Третій тип — це музеї популярних літературних героїв. До них, для прикладу, можна віднести Музей Шерлока Холмса на Бейкер-стріт, 221-6 у Лондоні, Музей мадам Боварі у Франції тощо.

З українських літературних музеїв значну популярність серед відвідувачів мають такі музеї: Лесі Українки в Колодяжному Ковельського району Волинської області, Ольги Кобилянської та Юрія Федьковича у Чернівцях, Івана Франка та Михайла Грушевського у Львові та в Криворівні Верховинського району Івано-Франківської області, Василя Стефаника у Русові Снятинського району Івано-Франківської області, Івана Нечуя-Левицького у Стеблові Київської області, Олександра Гріна у Феодосії, меморіальні музеї українського філософа Григорія Сковороди та єврейського письменника Шолом-Алейхема у складі Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав" Переяслава-Хмельницького та багато інших.

**Музичні музеї** — розповсюджений у світі й Україні вид музеїв, що займаються збиранням, збереженням, вивченням, експонуванням і публікацією пам'яток музичної культури. Перші такі музеї почали виникати в Європі ще наприкінці XVI ст. на основі приватних збірок придворних музикантів та театрів. Сучасні українські музичні музеї здебільшого функціонують при театрах, консерваторіях, музичних училищах і школах. В їхніх експозиціях представлені не лише колекції музичних інструментів, а й особисті архіви і рукописи композиторів, декорації і костюми до музичних спектаклів, фонотеки, музична іконографія тощо.

У світі історично склалися дві великі групи музичних музеїв:

— *колекційні* — експонують колекції музичних інструментів різних часів, культур і творчих шкіл. Такими, для прикладу, є Музей історії європейських інструментів у Тронхеймі, Музей А. Страдіварі в Кремоні, Центральний музей музичної культури імені М. І. Глинки у Москві;

— *меморіальні* — представляють спадщину визначних музичних діячів світу. Наприклад, до них належать музеї В. А. Моцарта в Зальцбурзі, І. С. Баха в Ейзенах, Л. Бетховена в Бонні, Н. А. Римського-Корсакова у Санкт-Петербурзі, Ф. І. Шаляпіна в Кисловодську та ін.

В Україні палітра музичних музеїв доволі широка. Комплексний характер мають Національний музей театрального, музичного та кіномистецтва України у Києві, Львівський будинок органної та камерної музики, Музей при Київському театрі опери і балету імені Т. Шевченка та ін. Меморіальний характер мають такі визначні музичні музеї: М. В. Лисенка та В. С. Косенка у Києві, С. Людкевича та С. Крушельницької у Львові, П. І. Чайковського у Кам'янці Черкаської області, М. Д. Леонтовича у Тульчині Вінницької області та ін. Варто виокремити новітню тенденцію відкриття у гірських районах Карпатського регіону України приватних сільських музеїв народних гуцульських інструментів (напр., у смт Верховині Івано-Франківської області) [29, 47].

**V. Архітектурні музеї.** Музеї цього профільного типу зберігають та популяризують творіння людських рук, пов'язані з історією і практикою архітектури.

У світі історично склалися дві великі групи архітектурних музеїв:

— *камеральні* — експонують у спеціальних музейних приміщеннях зразки архітектурного інженерно-проектного генію людської думки (ескізи, креслення, макети, рукописні і графічні роботи, обмірні креслення, фотографії тощо). Камеральні архітектурні музеї світу ведуть свій відлік від музею англійського архітектора Дж.Соуна, відкритого у 1833 р., та Королівської британської архітектурної бібліотеки при Королівському інституті британських архітекторів (відкрита у 1834 р.);

— *меморіальні просто неба* — це музеї-заповідники, музеї-замки, музеї-палаці, музеї-садиби, що представляють спадщину визначних візирів світової архітектури й містобудування.

Завдяки діяльності ЮНЕСКО актуальними для сучасного суспільства стали міста-музеї (Венеція, Рим, Мілан, Париж, Відень, Зальцбург, Прага, Краків тощо), що зберегли історичну забудову та мають можливість репрезентувати світові унікальну культурно-історичну спадщину. Національними еталонами таких міст-музеїв є Львів та Кам'янець-Подільський.

**VI. Музеї природничого профілю.** До цього типу належать музеї, які збирають, зберігають, вивчають та експонують різноманітні природничі матеріали й розповідають про найновіші досягнення природничих наук. Такі музеї тісно пов'язані з академічними, науково-дослідними інститутами і вищими навчальними закладами, діяльність їх має як наукову, так і навчальну мету.

Одним з найбільших природничо-історичних музеїв України є *Центральний науково-природознавчий музей НАН України*, відкритий 1973 р. у Києві. Він складається з кількох музеїв: Геологічного, Ботанічного, Палеонтологічного, Зоологічного і Археологічного. Фонди музею величезні — кілька мільйонів експонатів. Музей проводить велику дослідницьку роботу, організовує багато наукових експедицій. До того ж дуже популярний серед відвідувачів.

*Львівський природознавчий музей* — один з найдавніших. Експонати для музею збирав з 1832 р. відомий орнітолог В. Дзедушицький. Відкрито музей для відвідування з 1860 р. Фонди нараховують понад 500 тис. одиниць. Основні напрями наукової діяльності — вивчення видової різноманітності й екології окремих груп флори і фауни західних областей України; пропаганда природничих знань. У музеї зберігаються об'єкти природи світового значення, зокрема колекції метеоритів, бурштину, тропічних жуків, метеликів. Серед палеонтологічних експонатів — повний скелет і фрагменти органів мамонта, волохатий носоріг, колекції періодів силуру, девону, юри, крейди тощо. Зберігаються близько 250 примірників голотипів, за якими вперше описано нові виявлені види тварин і рослин. Гербарій музею налічує до 100 тис. аркушів з квітковими рослинами. Музей опублікував 20 випусків "Наукових записок", періодично видає "Каталог музейних фондів" тощо.

Своєрідним природничим музеєм є *Севастопольський акваріум Інституту біології південних морів*, відкритий 1897 р. У будь-яку пору року

тут можна побачити 40 видів чорноморських тварин й екзотичну тропічну фауну: акул, скатів, крабів, губок, молюсків.

**VII. Екомuzeї.** Це інноваційний тип так званих мішаних соціально-середовищних музеїв, націлених на досягнення сталого (збалансованого) розвитку місцевих громад у традиційному середовищі їх проживання та активного залучення їх у суспільну діяльність зі збереження усіх видів своєї спадщини. Головною особливістю концепції екомuzeїв є діяльність зі збереження та презентації не окремих експонатів, а середовища як природного, так і антропогенного (етнокультурні ландшафти з системою живих поселень).

Фундатор концепції екомuzeїв Ж.-А. Рів'єр наголошував: "У музеї тепер нова місія: відображати сферу проживання людини та її діяльність... як цілісний творчий процес розвитку"; екомuzeї "присвячений людині й природі, в ньому індивід репрезентований у звичному середовищі. Тваринний і рослинний світ також показаний тут в природному стані й разом з тим таким, яким його сприймає традиційне чи індустріальне суспільство... Це дзеркало, в якому люди можуть побачити й пізнати себе, а також набутися знань про місцевість, де вони мешкають... Приїжджі також отримують можливість заглянути в це дзеркало"

В Україні цей тип музеїв ще не отримав свого визнання, хоча типологічно близькі до екомuzeю форми збереження етно-ландшафтною спадщини в нашій країні існують завдяки

організації регіональних ландшафтних парків. (До цієї категорії, на наш погляд, тяжіють і національні природні парки України — Карпатський, Шацький, "Подільські Товтри", "Гуцульщина" та ін.)

**VIII. Науково-технічні музеї.** Це доволі різноаспектна група музеїв технократичної профільної групи, що збирають, зберігають, вивчають, експонують та популяризують творіння людських рук, пов'язані з історією і практикою розвитку техніки та технологій, а також — із життям і творчим генієм визначних експериментаторів, винахідників і вчених.

Науково-технічні музеї за обсягом охоплення галузей науки і техніки поділяються на такі підтипи:

а) *багатопрофільні* — музеї, що документують історію науки і техніки в цілому;

б) *галузеві* — музеї, присвячені окремим галузям науки, техніки і технології промислового виробництва.

У світі й в Україні кількісно переважають *музеї галузевих профілів*: вузькогалузеві та виробничі музеї при окремих підприємствах, установах та організаціях (техніко-технологічні, сільськогосподарські, медичні, фармацевтичні, транспортні, засобів зв'язку, військової техніки, авіації і космонавтики та ін.). Робота в них має свою специфіку і потребує спеціальної підготовки.

У світі за характером експозиційної діяльності історично склалися три великі групи науково-технічних музеїв:

*камеральні колекційні* — експонують у спеціальних музейних приміщеннях моделі та реальні зразки інженерно-технічних досягнень (машини, механізми, устаткування, прилади, зброю, технологічні лінії тощо);

*просто неба* — це музеї-експозиційні майданчики, музеї-заводи (фабрики, майстерні), що представляють спадщину визначних взірців галузевої техніки та устаткування (напр., технопарки американських міст Сієтлаї Х'юстона, Волинський регіональний музей українського війська і воєнної техніки в Луцьку тощо). Сюди ж належать численні європейські та північно-американські *підземні* музеї гірничорудного промислу (напр. Соляний музей Велічка у Польщі);

*меморіальні* — знайомлять з життям і творчим генієм визначних учених і винахідників. їхні експозиції містять історико-біографічні матеріали та зразки інженерно-проектних досягнень (ескізи, креслення, макети, рукописні графічні роботи, обмірні креслення, моделі та ін.).

Одним з найвідоміших науково-технічних музеїв України є Державний музей космонавтики ім. С. П. Корольова (Житомир).